

Звідси — коріння такого явища як «залежність від шляху», як назвав його Норт. Воно полягає в тому, що напрямок інституційних змін зміщується на догоду інтересам діючих організацій. Внаслідок цього деякі держави, відхиляючись від прогресивного шляху, залишаються в непродуктивній інституційній системі і виявляються на узбіччі світового розвитку. Тоюто, інституційні рамки суспільства повинні бути не просто ефективними (в конкретний період часу), а адаптивно ефективними — тобто повинні стимулювати появу альтернативних, різнопланових організацій для послідовного вирішення нових економічних проблем. Демократичні політичні системи і децентралізовані ринкові економіки з чітко визначеними та гарантованими правами власності є найближчими до адаптивно ефективних інституційних кордонів; варіюють тільки організаційні структури в цих інституційних рамках.

Таким чином, ефективні політико-економічні системи формують гнучкі інституційні структури, які здатні переживати кризи та зміни і є фактором успішного розвитку. Однак формування цих систем є результатом тривалого процесу; створення ж ефективних систем, розрахованих на короткострокову перспективу, вимагає в кожному випадку спеціальних досліджень і розробок.

Список використаної літератури:

1. North, Douglass. Institutions, Institutional Change and Economic Performance, 1990. Норт, Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Перевод на русский язык: А. Н. Нестеренко. — М., 1997. // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 07.09.2013. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6310>

КРАСНОПОЛЬСЬКА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри політичних теорій, кандидат політичних наук, доцент

ПОЛІТИЧНИЙ ТРАЙБАЛІЗМ: ПРОЯВИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Пострадянські країни, що проходять трансформаційні процеси від тоталітаризму до демократичного політичного режиму, дають емпіричний матеріал для порівняльного аналізу впливу політичних інститутів (як формальних, так і неформальних) на розвиток політичної системи.

Німецькі дослідники В. Меркель та А. Круассан в якості ключової характеристики пострадянських режимів називають «пошкодження» ліберально-конституційних, легітимних та легально встановлених норм неформальними інститутами та політичними практиками. На думку цих авторів, така «деформалізація» політичних процедур і правил прийняття рішень виникає, перш за все, внаслідок сукупності двох факторів, що мають коріння у додемократичному минулому: авторитарний спадок неформальних практик; акумуляція економічних та політичних проблем поставоритарної системи, що перенесені з авторитарної фази. Ці фактори створюють сприятливі умови для неліберальної трансформації політичних інститутів, яка здійснюється неформальним чином і веде до переваги неформальних практик [1, с. 20].

Під неформальними політичними практиками розуміють постійно відтворювані стереотипні правила взаємодії суб'єктів політики, встановлені і підтримувані за допомогою соціокультурних регуляторів: цінностей, політичних орієнтацій, установок діяльності, а не формально-правових норм [2, с. 12]. Їх метою є отримання публічної влади та/або збільшення ресурсів влади суб'єкта політики. Вони компенсують неефективність формальних інститутів і практик суспільства, інтегрують узогджений комунікативний простір.

Неформальні практики найбільш характерні для суспільств незахідного типу. Вони стають затребуваним політичним інструментом на стадії інституційної трансформації, під час кризи і руйнування колишніх інститутів [3, с. 153]. Наявність в суспільстві неформальних політичних практик свідчить про наявність певних протиріч, при цьому суб'єкти політичного процесу не можуть через об'єктивні причини або не бажають йти демократичним шляхом.

Крах комуністичної партії та розпад СРСР призвів до посилення впливу на пострадянському просторі окремих еліт, що переслідували власні цілі, незалежно від зв'язків з формальними інститутами.

В результаті таких процесів пострадянська політика набуває рис клановості, коли лідери великих кланів мають авторитет не через високі посади, а завдяки можливості володіти і розподіляти між членами клану економічні та адміністративні ресурси. Таким чином, самі лідери починають мати інституційний статус, а формальні інститути часто замінюються неформальними відносинами. Клани в пострадянських країнах підривають легітимні державні інститути та систему влади в цілому [4, с. 1585].

Однією із форм неформальних деструктивних інститутів, притаманних пострадянському простору, є трайбалізм. Він має багато проявів: покровительство представникам свого племені в державному апараті, низький рівень етнічних процесів, родоплемінна ворожнеча, прагнення мати справи тільки з представниками свого племені [5, с. 78]. Раніше термін вживався стосовно Африки та Океанії, а в наш час його часто

відносять і до практики суспільних відносин в пострадянській Середній Азії.

Політичний трайбалізм передбачає проникнення певних етнічних угруповань, пов'язаних родоплемінними принципами, в органи державної влади та їх вплив на рішення на національному та місцевому рівнях [6, с. 9]. Слід зазначити, що такий вплив здійснюється в інтересах цих угруповань.

Клановий розподіл глибоко вкоренився в казахську національну самосвідомість. Аналогічні процеси йдуть в Узбекистані, Киргизії, національних республіках Росії.

Так, до кінця 1990-х рр. в більшості республік Центральної Азії домінуюче становище зайняв один з кланів. У Казахстані, за даними на 2000 рік, Старшим жузом контролювалися 23, Середнім – 13, а Молодшим – 6 вищих державних постів. Вихідцями з Старшого жуза були президент, прем'єр-міністр, глава президентської адміністрації, голова нижньої палати парламенту (Мажилісу), комітету національної безпеки, митного комітету, центральної виборчої комісії, міністр оборони, закордонних справ та ін. [7]. В результаті рівень представленості Середнього жуза в органах влади помітно скоротився, а Молодший жуз був витіснений на політичну периферію.

В рамках самого Старшого жуза домінувало найближче оточення («сім'я») Н.А. Назарбаєва, до складу якого входили його дочка Даріга, яка контролювала через медіа-холдинг «Хабар» («Новини») до 90% інформаційного простору країни; її чоловік, зять президента Рахат Алієв, який очолював в цей період Комітет національної безпеки; племінник Кайрат Сатибалди і другий зять Тимур Кулейбаєв, які керували, відповідно, корпораціями «КазахОйл» і «КазахТрансойл» [8]. За даними журналу «Експерт» на 2006 р, в рамках правлячого клану були консолідовані всі економічні активи, крім нафтової галузі. Схвалення «сім'ї» вимагали всі реалізовані в республіці великі бізнес-проекти [9].

Трайбалізм в Туркменістані своє найбільш яскраве вираження отримав в суперництві кланів Ахальського оазису, в якому розташований Ашхабад, з кланами інших регіонів.

Генетично кожне туркменське плем'я (їх близько 30 та об'єднують вони понад 5 тис. родових груп) являє собою досить герметичну, особливу субпопуляцію. «Нація племен» складається з етнографічних груп, роз'єднаних настільки, що про кожну з них, в принципі, можна говорити як про самостійний маленький народ [10].

До найбільш яскравих прикладів трайбалізму в Туркменістані слід віднести наступні: 1) в грудні 2015 року, влада заборонила в'їзд до столиці іногородніх автомобілів; 2) у 2016 році де-юре Президента Туркменістану закріпив вимогу впорядкувати систему оформлення здачі квартир в аренду в Ашхабаді (основна частина наймачів квартир – представники інших регіонів, тобто інших туркменських племен, в

результаті їх просто виселили з орендованих квартир) тощо [11]; 3) керівники республіки за радянських часів та в пострадянський період проводили одну кадрову політику — опору на представників свого племені. Кожен раз, коли змінювався глава держави, змінювалося і його оточення, практично весь управлінський апарат; з часів Ніязова існує практика призначення керівниками регіонів та регіональних підрозділів силових структур, представників Ашхабада, а не місцевих жителів.

На думку українського політолога Івана Симоненка, процес трайбалізації українського суспільства є тривожним симптомом входження в соціально-цивілізаційну відсталість [12]. Відсутність в суспільстві цивілізованої ротації кадрів заміщається низкою призначень, визначених кумівством, місництвом, трайбалізмом в середовищі суто особистих відносин.

Вищенаведене вказує на те, що політичний трайбалізм є суттєвою загрозою для демократичних перетворень та передумовою гібридизації політичного режиму та зворотного руху трансформаційних процесів у бік авторитаризму.

Отже, враховуючи негативний досвід пострадянських країн, Україні необхідно проводити політику попередження проявів трайбалізму для запобігання політичних конфліктів та успішної демократизації суспільства.

Список використаної літератури:

1. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II) / В. Меркель, А. Круассан // Полис. — 2002. — № 2. — С. 20–30.
2. Подхомутникова М. В. Неформальные политические практики в современной России: субъекты институционализации: автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 [Електронний ресурс] / М. В. Подхомутникова. — Краснодар, 2010. — 28 с. — Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/v/335868/a/?#?page=27>
3. Мамчуева Ф. Ю. Формальные и неформальные политические практики современного политического процесса / Ф. Ю. Мамчуева // Историческая и социально-образовательная мысль. — 2013. — № 5 (21). — С. 150–153.
4. Шкель С. Н. Неформальные институты в политическом процессе постсоветских государств / С. Н. Шкель // Фундаментальні дослідження . — 2014. — № 12. — С. 1582–1585.
5. Дадабаева З. Партийно-политическая система в Узбекистане, Таджикистане и Туркменистане / З. Дадабаева // Россия и мусульманский мир. — 2008. — № 12 (198). — С. 78–102.
6. Кыдыралиева М. Р. Трайбализм как социальное явление (на материалах Кыргызстана) : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 [Електронний ресурс] / М. Р. Кыдыралиева. — Бишкек, 2015. — 27 с. — Режим доступа : http://cslnaskr.jet.kg/collections/uploads/Автореферат_Кыдыралиева%20Миргул%20Рысбаевна.pdf

7. Амрекулов Н. Жузы в социально-политической жизни Казахстана / Н. Амрекулов // Центральная Азия и Кавказ. — 2000. — № 3 (9). — Режим доступа : <https://www.ca-c.org/journal/cac-09-2000/16.Amrek.shtml>
8. Власть в Центральной Азии: семьи, кланы, жузы [12.07.2006] // Радио Свобода. — 2001. — 26 июля. — Режим доступа : <http://www.svoboda.org/programs/RT/2001/RT.072601.asp>
9. Шустов А. Постсоветский трайбализм — клановые элиты стран Центральной Азии [Электронный ресурс] / А. Шустов // ЦентрАзия. — Режим доступа : <http://www.centrasia.ru/news2.php?st=1208944620>
10. Грозин А. Элиты Туркменистана и центральноазиатские кланы: общее, особенное и трудности модернизации [Электронный ресурс] / А. Грозин // Азия и Африка сегодня. — 2010. — № 9. — Режим доступа : <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=72647>
11. Нарастающий трайбализм [Электронный ресурс] // Хроника Туркменистана. — Режим доступа : <https://www.hronikatm.com/2016/02/narastayushhiy-traybalizm/>
12. Модернизация и трайбализация на постсоветском пространстве: вместе или врозь? [Электронный ресурс] // Информационное агентство ИА REX. — Режим доступа : <http://www.iarex.ru/articles/11890.html>

МИЛОСЕРДНА ІРИНА МИХАЙЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри політичних теорій, кандидат політичних наук, доцент

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ КРИТЕРІЇ PR В ПОЛІТИЦІ

У сучасних умовах все частіше потребує уваги проблема етичної сторони будь-якої професійної діяльності, яка пов'язана з виробництвом інформації, оскільки, як показує практика, вона часто стає засобом маніпулювання суспільством, особливо у сфері зв'язків з громадськістю (далі PR) в політичній сфері життєдіяльності. Внаслідок цього, виникає необхідність нормативного регулювання професійної діяльності PR саме на етичних підставах, оскільки правові часто не досягають цієї мети, особливо усередині найпрофесійнішого співтовариства PR. Інакше можна отримати моральне свавілля, яке буде проявлятися у негативних наслідках для усього суспільства.

Труднощі, пов'язані із спробою сформулювати принципи етичної поведінки і обмежити його рамками стандартів і кодексів, пояснюються передусім різноманітністю індивідуумів, проблем та ситуацій. Що прийнятно в одному випадку, виявляється неприпустимим в іншому; що приймає в громадській поведінці, окрема особа або група осіб, не приймається іншими. Життя, що змінюється з часом, також привносить додаткові складнощі до визначення і втілення в життя етичних норм поведінки.